

включення до його змісту норм, які пов'язані із правовим статусом профспілок, їх об'єднань. Саме тому і передбачається, що із набранням чинності Трудовим кодексом України, Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» не втратить чинності. Однак основні положення щодо правового статусу профспілок, їх об'єднань як колективних суб'єктів трудового права, суб'єктів колективних трудових правовідносин необхідно закріпити у новому єдиному та кодифікованому нормативно-правовому акті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.Щотова Ю.М. Професійні спілки як особливий суб'єкт трудового права України: монографія. К.: «Генеза», 2013. 360 с.
- 2.Костюк В.Л. Правосуб'єктність у трудовому праві: проблеми теорії та практики: Монографія. К.: Видавель. монографія. К.: «Генеза», 2013. 360 с.
- 3.Мельник К.Ю. Трудове право України: підручник. Харків: Діса пліус, 2014. 480 с
- 4.Общетеоретическая юриспруденция: учебник / под ред. Ю.Н. Оборотова. О.: Феникс, 2011. 245 с.
- 5.Порядок оцінки відповідності критеріям репрезентативності та підтвердження репрезентативності суб'єктів сторін профспілок та організацій роботодавців: Наказ Національної служби посередництва і примирення затверджено. Бюлетень Національної служби посередництва і примирення. 2011 р. № 7. № 7-8.
- 6.Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999 р. № 45. Ст. 397.
- 7.Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. К., 1996. 231 с.
- 8.Слободян І.Ю. Роль профспілки як суб'єкта колективних трудових правовідносин. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право.* №4(16), 2017. С. 130-134.
- 9.Циганчук Н.А. Професійні спілки як суб'єкт трудового права: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.05. Х., 2004. 18 с.

REFERENCES:

- 1.Karpenko, V.M., & Shchotova, Yu.M. (2012). Profesiini spilky yak osoblyvyi subiekt trudovoho prava Ukrainy: monohrafiia. [Trade unions as a special subject of labor law of Ukraine]. K.: «Henezа» [in Ukrainian].
- 2.Kostiuk, V.L. (2013). Pravosubiektnist u trudovomu pravi: problemy teorii ta praktyky: Monohrafiia. [Trade unions as a special subject of labor law of Ukraine]. K.: Vydavep. monohrafiia [in Ukrainian].
- 3.Melnyk, K.Iu. (2014). Trudove pravo Ukrainy: pidruchnyk. [Labor law of Ukraine: a textbook]. Kharkiv: Disa plius [in Ukrainian].
- 4.Oborotova, Yu.N. (2011). Obshcheteoretycheskaia yurysprudentsyia: uchebnyk. [General theoretical jurisprudence: a textbook]. O.: Fenyks [in Ukrainian].
- 5.Poriadok otsinky vidpovidnosti kryteriiam reprezentatyvnosti ta pidtverdzhennia reprezentatyvnosti subiektiv storin profspilok ta orhanizatsii robotodavtsiv. (2011). [Procedure for assessing compliance with the criteria of representativeness and confirming the representativeness of the parties to trade unions and employers' organizations]. Nakaz Natsionalnoi sluzhby poserednytstva i prymyrennia. *Biuletен Natsionalnoi sluzhby poserednytstva i prymyrennia*, 7, 7-8 [in Ukrainian].
- 6.Zakon Ukrainy Pro profesiini spilky, yikh prava ta harantii diialnosti. (1999, September 15). [Law of Ukraine On trade unions, their rights and guarantees of activity]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 45, 397 [in Ukrainian].
- 7.Rabinovych, P.M. (1996). Osnovy zahalnoi teorii derzhavy ta prava. [Fundamentals of the general theory of state and law]. Kyiv [in Ukrainian].
- 8.Slobodian, I.Iu. (2017). Rol profspilky yak subiekta kolektyvnykh trudovykh pravovidnosyn. [The role of the trade union as a subject of collective labor relations]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho: Zhurnal. Serii Pravo*, 4(16), 130-134. [in Ukrainian].
- 9.Tsyhanchuk, N.A. (2004). Profesiini spilky yak subiekt trudovoho prava. [Trade unions as a subject of labor law]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 23.10.2020

УДК 342.9

Хайдер Саїд Джіхад Аль-Саєді,
адвокат,
Місан, Республіка Ірак

ВИДИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

В даній науковій статті досліджено види дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні. Дисциплінарна відповідальність є родовим поняттям. Її видовою категорією є дисциплінарна відповідальність державних службовців, яка теж на нашу думку, в більшій мірі виражається через позитивний аспект. Тобто позитивна

дисциплінарна відповідальність державних службовців полягає в особливому стані державного службовця, що характеризується високим рівнем його правосвідомості та правової культури, розумінням важливості та значення інтересів суспільства і держави, високорезультативним виконанням покладеним на нього державою завдань та обов'язків в сфері публічно-правових відносин.

В розрізі здійснюваного нами дослідження та враховуючи особливості правового становища державного службовця в Республіці Ірак, ми притримуємося точки зору про позитивну дисциплінарну відповідальність державних службовців, яка на нашу думку, являє собою відзначення державою в особі компетентного суб'єкта результатів правової поведінки державного службовця.

Узагальнюючи концептуальні підходи до визначення позитивної дисциплінарної відповідальності державних службовців відзначено, що: 1. проявляється у сумлінному виконанні взяти на себе завдань та функцій держави; 2. виражає позитивний правовий вплив на поведінку державного службовця через застосування заходів заохочення та стимулювання; 3. невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, що спричинене безвідповідальною поведінкою державного службовця передбачає застосування до суб'єкта громадського осуду його негативної поведінки та зневаги; 4. застосування позитивної дисциплінарної відповідальності державних службовців можливе лише щодо цивільних службовців державної служби, тоді як при притягненні до дисциплінарної відповідальності державних службовців, які виконують особливі завдання від імені держави мова йде про спеціальну дисциплінарну відповідальність державних службовців.

Запропоновано залежно від правового статусу суб'єкта дисциплінарної відповідальності виокремлювати два види дисциплінарної відповідальності державних службовців: а) військова дисциплінарна відповідальність – суб'єктом є особа, яка за вчинення дисциплінарного проступку відповідає згідно статутів; б) цивільна дисциплінарна відповідальність – суб'єктом є державний службовець, який виконує завдання та функції від імені держави, які не носять особливого характеру, а настання позитивної юридичної відповідальності передбачено законодавством про державну службу.

Ключові слова: державний службовець, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарний проступок, дисциплінарне стягнення, інститут адміністративного права.

Hayder Saeed Jihad Al-Saedi. TYPES OF DISCIPLINARY LIABILITY OF CIVIL SERVANTS IN UKRAINE

This scientific article examines the types of disciplinary liability of civil servants in Ukraine. Disciplinary liability is a generic concept. Its specific category is the disciplinary responsibility of civil servants, which, in our opinion, is also expressed to a greater extent through the positive aspect. That is, the positive disciplinary responsibility of civil servants lies in the special condition of the civil servant, characterized by a high level of legal awareness and legal culture, understanding of the importance and significance of public and state interests, high performance of tasks and responsibilities in public relations.

In the context of our research and taking into account the specifics of the legal status of civil servants in the Republic of Iraq, we hold the view of positive disciplinary liability of civil servants, which, in our opinion, is the state in the person of a competent subject of legal conduct.

Summarizing the conceptual approaches to determining the positive disciplinary responsibility of civil servants, it is noted that: 1. manifests itself in the conscientious performance of the tasks and functions of the state; 2. expresses a positive legal impact on the behavior of civil servants through the use of incentives and incentives; 3. non-performance or improper performance of official duties, which is caused by irresponsible behavior of a civil servant, involves the application to the subject of public condemnation of his negative behavior and contempt; 4. The application of positive disciplinary responsibility of civil servants is possible only in respect of civil servants of the civil service, while the disciplinary action against civil servants who perform special tasks on behalf of the state is a special disciplinary responsibility of civil servants.

It is proposed to distinguish two types of disciplinary liability of civil servants depending on the legal status of the subject of disciplinary liability: a) military disciplinary liability - the subject is a person who is responsible for committing a disciplinary offense under the statutes; b) civil disciplinary liability - the subject is a civil servant who performs tasks and functions on behalf of the state, which are not special, and the onset of positive legal liability is provided by the legislation on civil service.

Key words: civil servant, disciplinary responsibility, disciplinary misconduct, disciplinary sanction, institute of administrative law.

Постановка проблеми. В науковій літературі точаться дискусії щодо двостороннього розуміння юридичної відповідальності. Одні автори відзначають, що юридична відповідальність є позитивною, а інші – негативною, при чому, в основу першого і другого підходу покладено розуміння про виконання обов'язків особою як члена суспільства та правомірну поведінку особи у правовій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія інституту права була предметом дослідження теоретиків права, зокрема: В. В. Копейчикова, В. С. Нерсисянц, Р. В. Енгибарян, Ю. К. Краснов, С.С.Алексеев, І.В. Панова, О.К. Застрожної та ін. Водночас, дане питання було предметом наукових досліджень і адміністративістів, а саме: О.В. Гафурова, Н.П. Янюк, С.В. Ківалов, Л.Р. Біла-Тіунова, Л.М.Корнута, Л. О. Остапенко, Н.О. Швець, Є.І. Промський, Н. М. Вапнярчука, В. Л. Костюка, Я.П.Павлович-Сенета та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Л.О. Морозова стверджує, що сучасний підхід до юридичної відповідальності є двоаспектним і складається з традиційного ретроспективного розуміння та позитивного чи перспективного підходу [1, с. 336]. В.М. Марчук та Л.В. Ніколаєва вбачають у юридичній відповідальності сумлінне виконання обов'язку перед громадянським суспільством і державою та специфічні правовідносини між державою та правопорушником [2, с. 34–36], а Л.М. Шестопалова теж виокремлюючи два види юридичної відповідальності визначає, що перспективна відповідальність, полягає у сумлінному виконанні суб'єктом правових приписів, а ретроспективна є обов'язок правопорушника, закріплений у законі, зазнати з боку держави певних негативних наслідків за вчинення правопорушення [3,

с. 137]. Тобто основою позитивної відповідальності є свідоме ставлення особи, в даному випадку, державного службовця до виконуваних ним обов'язків. Усвідомлення ним важливості та ролі як представника влади і відповідальності при виконання своїх функціональних завдань та обов'язків, а також бажання мати статусну та престижну роботу та відповідні матеріальні блага за результати своєї виконуваної роботи.

Проте видається, що обидва аспекти юридичної відповідальності діалектично взаємопов'язані, невіддільні, становлять єдине ціле одного соціального явища. Тому доцільно об'єднати в одне визначення обидва спекти юридичної відповідальності, використовуючи для цього розуміння відповідальності як особливого виду правовідносин, враховуючи відповідальність самої держави перед громадянами та іншими суб'єктами права. Адже, чим вищий рівень дисциплінарної відповідальності в позитивному значенні, тим рідше виникає негативна дисциплінарна відповідальність; негативний аспект дисциплінарної відповідальності настає тоді, коли не спрацював механізм позитивного аспекту, тобто коли не виконані належним чином покладені на особу функції та зобов'язання; не можна забувати про те, що всі існуючі нормативно-правові акти, у тому числі, ті які регулюють дисциплінарну відповідальність державних службовців, мають на меті виховання особи по дотриманню норм права, моралі, етики та ін.

З позитивної позиції юридичну відповідальність науковці пропонують розуміти як:

1) здатність суб'єкта виконувати певні вимоги й реалізувати завдання, що стоять перед ним, досягаючи спільно або особисто відчутного результату, або відповідальне ставлення особи до своїх обов'язків, відповідальність за правильне виконання особою покладених на неї законом обов'язків (Н. Р. Нижник, Н. Г. Плахотнюк та ін.) [4, с.75];

2) самостійна та ініціативна діяльність в рамках правових норм, вона в усіх випадках включає в себе досягнення позитивних цілей, це відповідальність за успіх у роботі у людини відповідальність настає вже тоді, коли вона приступає до виконання своїх обов'язків, і не тільки, коли вона їх не виконує, або почне діяти навпаки їм (П.Е. Недбайло, В.С. Венедиктов) [5, с.50-51; 6, с.41-42];

3) урегулює не тільки поведінку, але й внутрішній, духовний світ людини [7, с.505].

Більш вживаним та загальноприйнятим є тлумачення юридичної відповідальності як негативної. В даному випадку, юридичну відповідальність прийнято розглядати як негативну реакцію держави на протиправний проступок (правопорушення) суб'єкта, який спричиняє застосування негативних наслідків особистісного, матеріального характеру. В теорії права негативну юридичну відповідальність прийнято розглядати наступним чином:

1) відповідальність за минулу поведінку, за проступки, що суперечать правовим нормам. У ній має вираз реакція на факт порушення зі сторони суспільства, держави; застосовується для визначення негативних наслідків для особи або організації, які вчинили неправомірний проступок, тому відповідальність «може бути тільки ретроспективною», тобто негативною [8, с.316- 317];

2) виконання зобов'язання на підставі державного чи прирівняного до нього суспільного примусу, добровільне же виконання зобов'язання юридичною відповідальністю не є, відповідальність - не правовідносини, а атрибут, властивість обов'язку на тій стадії його реалізації, коли вона не виконується добровільно, навіть при бажанні зобов'язаної особи, і тому застосовується державний примус [9, с.102].

З точки зору ретроспективної (негативної) дисциплінарної відповідальності, на нашу думку, її слід розглядати по-перше, як можливість держави, керівника державного службовця, роботодавця впливати на пасивне виконання та невиконання особою/державним службовцем взяти на себе зобов'язань. А по-друге, усвідомлення особою/державним службовцем, що у разі невиконання чи неналежного виконання взятих на себе завдань та обов'язків можуть бути застосовані стягнення і особа не бажаючи їхнього настання підвищує свій рівень позитивної відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність є родовим поняттям. Її видовою категорією є дисциплінарна відповідальність державних службовців, яка теж на нашу думку, в більшій мірі виражається через позитивний аспект.

Тобто позитивна дисциплінарна відповідальність державних службовців полягає в особливому стані державного службовця, що характеризується високим рівнем його правосвідомості та правової культури, розумінням важливості та значення інтересів суспільства і держави, високорезультативним виконанням покладеним на нього державою завдань та обов'язків в сфері публічно-правових відносин.

В розрізі здійснюваного нами дослідження та враховуючи особливості правового становища державного службовця в Республіці Ірак, ми притримуємося точки зору про позитивну дисциплінарну відповідальність державних службовців, яка на нашу думку, являє собою відзначення державою в особі компетентного суб'єкта результатів правової поведінки державного службовця.

На нашу думку, позитивна відповідальність державних службовців обумовлена рівнем правової свідомості та бажанням виконувати свої функціональні обов'язки краще за інших. Втім, розглядаючи позитивну та негативну відповідальність державних службовців варто також акцентувати увагу на тому, який суб'єкт її розглядає.

Вважаємо, що позитивна дисциплінарна відповідальність державних службовців охоплюється свідомою й активною правомірною їх поведінкою та поєднує елементи морального, стимулюючого та організаційного порядку. Отже, позитивний і негативний аспекти дисциплінарної відповідальності

державних службовців нерозривно взаємопов'язані: чим вищий рівень дисциплінарної відповідальності в позитивному контексті, тим рідше застосовується негативна дисциплінарна відповідальність. При чому, слід відзначити, що настання позитивної відповідальності державного службовця не передбачає наявності дисциплінарного проступку, а навпаки, високі результати виконуваної роботи та своїх обов'язків.

Так, О.А. Сироватська не заперечуючи важливості питання про дослідження позитивної дисциплінарної відповідальності державних службовців прихильниками цієї точки зору і підкреслюючи актуальність їхніх досліджень, вважає, що в дисциплінарній відповідальності державних службовців не може існувати позитивного аспекту з тієї причини, що у трудових відносинах, на відмінність від інших галузей, обов'язок виконувати всі службові (трудові) обов'язки (і норми права, що їх закріплюють) прямо сформульований як обов'язок дотримуватися дисципліни праці. А тому, як вона вважає, тут просто немає необхідності введення ще однієї правової категорії.

Вчені, які досліджували цю проблему, не розділяють таку точку зору, оскільки очевидним є той факт, що це односторонній підхід, який виявляє тільки негативний аспект дисциплінарної відповідальності державних службовців і не розкриває змісту цього правового явища цілком. Не можна дисциплінарну відповідальність державних службовців розглядати тільки як відповідальність за дисциплінарну провину, оскільки при такому підході залишаються без уваги позитивні моменти дисциплінарної відповідальності державних службовців – ті елементи морального, стимулюючого та організаційного порядку, що дають свідому і активну правомірну поведінку. Це положення підкреслюють і висновки Рибаківа В.А., який характеризує мету і зміст позитивної дисциплінарної відповідальності державних службовців, яка на його думку, стимулює правомірну соціально-активну поведінку співробітників і грає організаційну, виховну і мобілізуючу роль у досягненні мети колективів. Для неї характерні добровільне та ініціативне виконання обов'язків, самодисципліна, висока правова свідомість. Для негативної дисциплінарної відповідальності державних службовців такі положення не характерні [10, с.19].

Окрім зазначених видів, в теорії права розрізняють також загальну дисциплінарну відповідальність та спеціальну дисциплінарну відповідальність. Відрізняються ці два види, як вказував В. Скобелкін, колом осіб, які підпадають під дію норм щодо заходів дисциплінарного стягнення та встановлений порядок оскарження стягнень [11, с. 11–12].

На думку Д. А. Гавриленка, для державних службовців, зокрема осіб середнього та старшого начальницького складу органів Національної поліції, передбачена спеціальна дисциплінарна відповідальність, яка настає відповідно до статутів про дисципліну, в яких визначено підвищені вимоги до працівників і їх ставлення до праці. У зв'язку з цим статuti передбачають додаткові, суворіші дисциплінарні стягнення [12, с. 296–297].

Л. М. Корнуг звертає увагу на особливість диференціації дисциплінарної відповідальності на загальну та спеціальну залежно від кола осіб, на яких вона поширюється, джерел її правового регулювання, поняття дисциплінарного проступку, цільового і функціонального призначення, сутності та змісту правовідносин, в межах яких державні службовці притягаються до відповідальності, видів дисциплінарних стягнень та порядку їх застосування [13, с. 85–86].

За загальним правилом, науковці розділяючи дисциплінарну відповідальність державних службовців на загальну та спеціальну зазначають, що загальна дисциплінарна відповідальність урегульована нормами Кодексу законів про працю, тоді як спеціальна дисциплінарна відповідальність нормативно-правовими актами, які урегульовують діяльність окремих категорій державних службовців, наприклад, закони України «Про Національну поліцію», «Про судоустрій і статус суддів», «Про дипломатичну службу», «Про прокуратуру», «Про Дисциплінарний статут Збройних сил України», «Про державну службу», «Про Дисциплінарний статут Національної поліції» тощо.

Висновки. Отже, узагальнюючи концептуальні підходи до визначення позитивної дисциплінарної відповідальності державних службовців можемо відзначити наступне.

1. проявляється у сумлінному виконанні взяти на себе завдань та функцій держави;
2. виражає позитивний правовий вплив на поведінку державного службовця через застосування заходів заохочення та стимулювання;
3. невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, що спричинене безвідповідальною поведінкою державного службовця передбачає застосування до суб'єкта громадського осуду його негативної поведінки та зневаги;
4. застосування позитивної дисциплінарної відповідальності державних службовців можливе лише щодо цивільних службовців державної служби, тоді як при притягненні до дисциплінарної відповідальності державних службовців, які виконують особливі завдання від імені держави мова йде про спеціальну дисциплінарну відповідальність державних службовців;
5. пропонуємо залежно від правового статусу суб'єкта дисциплінарної відповідальності виокремлювати два види дисциплінарної відповідальності державних службовців:
 - а) військова дисциплінарна відповідальність – суб'єктом є особа, яка за вчинення дисциплінарного проступку відповідає згідно статутів;
 - б) цивільна дисциплінарна відповідальність – суб'єктом є державний службовець, який виконує завдання та функції від імені держави, які не носять особливого характеру, а настання позитивної юридичної

відповідальності передбачено законодавством про державну службу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Морозова Л.А. Теория государства и права: Учебник. М.: Юристъ, 2002. 414 с.
2. Марчук В.М., Ніколаєва Л.В. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність. К.: Вид-во економ. ун-ту, 1996. 183 с
3. Теорія держави і права / Упоряд. Л.М. Шестопалова. К.: Прецедент, 2004. 224 с.
4. Нижник Н., Плахотнюк Н. Відповідальність – інструмент управління. *Віче*. 2001. № 5. 75 с.
5. Недбайло П.Е. Система юридических гарантий применения правовых норм. *Правоведение*. 1971. № 3. С.50-51.
6. Венедиктов В.С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве. Харьков: Консум, 1996. 136 с.
7. Теория государства и права / Под ред. В.К. Бабаева. М.: Юристъ, 1999. 550 с.
8. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношениях. М.: Юрид. лит., 1974. 351 с.
9. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории). М.: Юрид. лит., 1976. 216 с.
10. Рыбаков В.А. Позитивная ответственность (воспитательные аспекты). Лекция. Рязань: РВШ МВД СССР, 1988.
11. Скобелкин В. Н. Дисциплинарная ответственность рабочих и служащих. Воронеж: Центр.-Чернозем. кн. изд-во, 1985. 94 с.
12. Гавриленко Д. А. Государственная дисциплина: сущность, функции, значение; под ред. А. П. Шергина. Минск: Наука и техника, 1988. 328 с.
13. Корнута Л. М. Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні: теоретичний та практичний аспекти. *Актуальні проблеми держави та права*. 2013. С. 84–90. URL: www.apdp.in.ua/v62/13.pdf

REFERENCES:

1. Morozova, L.A. (2002). *Teoriya gosudarstva y prava: Uchebnyk*. [Theory of State and Law: Textbook]. M.: Yuryst' [in Russian].
2. Marchuk, V.M., & Nikolaieva, L.V. (1996). *Pravomirna povedinka, pravoporushennia ta yurydychna vidpovidalnist*. [Legitimate behavior, offenses and legal liability]. K.: Vyd-vo ekonom. un-tu [in Ukrainian].
3. Shestopalova, L.M. (2004). *Teoriia derzhavy i prava*. [Theory of State and Law]. K.: Precedent [in Ukrainian].
4. Nyzhnyk, N., & Plakhotniuk, N. (2001). *Vidpovidalnist – instrument upravlinnia*. [Responsibility - a management tool.]. *Viche*, 5, 75 [in Ukrainian].
5. Nedbailo, P.E. (1971). *Systema yurydycheskykh haranty prymeneniya pravovykh norm*. [System of legal guarantees of application of legal norms]. *Pravovedeniye*, 3, 50-51 [in Russian].
6. Venedyktov, V.S. (1996). *Teoretycheskye problemy yurydycheskoi otvetstvennosti v trudovom prave*. [Theoretical problems of legal responsibility in labor law]. Kharkov: Konsum [in Ukrainian].
7. Babaev, V.K. (1999). *Teoriya gosudarstva y prava*. [Theory of State and Law]. M.: Yuryst' [in Russian].
8. Khalfyna, R.O. (1974). *Obshchee uchenye o pravootnosheniakh*. [General doctrine of legal relations]. M.: Yuryd. lit. [in Russian].
9. Bratus, S.N. (1976). *Yurydycheskaia otvetstvennost y zakonnost (ocherk teoryy)*. [Legal responsibility and legality (essay on the theory)]. M.: Yuryd. lit. [in Russian].
10. Rybakov, V.A. (1988). *Pozytyvnaia otvetstvennost (vospytatelnye aspekty)*. Lektsiia. [Positive responsibility (educational aspects)]. Riazan: RVSh MVD SSSR [in Russian].
11. Skobelkyn, V. N. (1985). *Dystsyplynarnaia otvetstvennost rabochykh y sluzhashchykh*. [Disciplinary liability of workers and employees]. Voronezh: Tsent.-Chernozem. kn. yzd-vo [in Russian].
12. Havrylenko, D. A. (1988). *Hosudarstvennaia dystsyplina: sushchnost, funktsyy, znachenye*. [State discipline: essence, functions, significance]. Mynsk: Nauka y tekhnika [in Russian].
13. Kornuta, L. M. (2013). *Dystsyplinarna vidpovidalnist derzhavnoho sluzhbovtisia v Ukraini: teoretychnyi ta praktychnyi aspekty*. [Disciplinary responsibility of a civil servant in Ukraine: theoretical and practical aspects]. *Aktualni problemy derzhavy ta prava*, 84–90. Retrieved from: www.apdp.in.ua/v62/13.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 22.10.2020